

dr hab. Janina Florczykiewicz
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani magister Agnieszki Wróbel-Chmiel pt. „Skazani za znęcanie się nad rodziną jako ojcowie. Studium pedagogiczne” przygotowywanej pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Bartkowicza oraz promotora pomocniczego dr hab. Pawła Maciaszczyka.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska to interesujące poznawczo studium teoretyczno-empiryczne z zakresu pedagogiki dotyczące zagadnień ojcostwa i wynikających z niego powinności/uprawnień wychowawczych. Przedmiot badań - poglądy wychowawcze skazanych za znęcanie się nad rodziną lokuje pracę w obszarze pedagogiki resocjalizacyjnej (penitencjarnej).

Rozprawa liczy 410 stron. Struktura opracowania jest logiczna i uporządkowana rzeczowo. Praca zawiera cztery rozdziały powiązane tematycznie z problematyką i celami, została opatrzona zakończeniem. Obszerna bibliografia obejmuje zarówno opracowania klasyczne jak i najnowsze publikacje z zakresu pedagogiki, nauk prawnych i metodologii, uwzględnia akty prawne i źródła internetowe. Na końcu umieszczono spis tabel, który w sposób przejrzysty dokumentuje przebieg procesu badawczego oraz aneks zawierający narzędzia badawcze. Od strony formalnej praca spełnia standardy przyjęte w opracowaniach naukowych.

W części pierwszej (teoretycznej) obejmującej dwa rozdziały omówiono problematykę resocjalizacji skazanych za znęcanie się nad rodziną. Dobór treści jest adekwatny do podjętej problematyki. Zjawisko znęcania się słusznie umocowano na gruncie klasycznych teorii agresji (teorii instynktów, frustracji-agresji, społecznego uczenia się, poznawczych, interakcjonizmu społecznego). Ich założenia zostały zreferowane w sposób syntetyczny, co w tym przypadku należy uznać za zaletę, zważywszy, że teorie te są powszechnie znane i przywoływane w studiach nad agresją. Zjawisko przemocy domowej jest rozpatrywane z dużą wnikliwością, odniesiono się do aspektów definicyjnych, form, uwarunkowań, skutków dla ofiary. Doktorantka uwzględniła w analizach perspektywę podmiotów doświadczających przemocy, tj. dziecka i partnera agresora, ukazując wieloaspektowość tego zjawiska. Szczególnie ważne w kontekście zaplanowanych badań są treści związane z uwarunkowaniami przemocy wobec dziecka oraz poglądami na stosowanie kar cielesnych w wychowaniu. Autorka osadza je w uwarunkowaniach społeczno-kulturowych (modelu patriarchy, normach i wartościach przyswojonych przez rodziców, stosunku do kar cielesnych) czyniąc

podstawą dla stawianych hipotez badawczych. Nie mniej istotne dla określenia uwarunkowań przemocy jest przedstawienie portretu psychologicznego sprawcy przemocy wewnątrzrodzinnej. dopełnieniem opisu zjawiska przemocy domowej jest omówienie jej aspektów formalno-prawnych oraz prewencji.

Kontekstem dla rozważań dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie uczyniono poglądy pedagogiczne agresora, będącego ojcem/partnerem. Zaproponowane ujęcie jest interesujące poznawczo, ze względu na zawarte w nim domniemanie o regulacyjnym wpływie tych poglądów na zachowanie podmiotu. Wprawdzie nie zostało ono wyartykułowane z dostateczną wyrazistością, niemniej jednak konsekwentnie wokół tego założenia Doktorantka prowadzi naukowy dyskurs.

Tak, więc Autorka rozpatruje skłonności do stosowania strategii opartych na przemocy w relacjach rodzinnych w powiązaniu z wiedzą pedagogiczną, poszukując ich uwarunkowań w poglądach agresorów dotyczących wychowania. Propozycja takiego zestawienia zmiennych zasługuje, aby rozpatrywać je w kategoriach nowości - w tym miejscu należy wyrazić uznanie dla Promotora rozprawy za wyznaczenie interesującego poznawczo obszaru badawczego i nowatorskiego ujęcia znanej problematyki.

W rozdziale drugim omówiono polski model resocjalizacji skazanych za znęcanie się nad rodziną. Rozważania definicyjne rozpoczynające rozdział mają znaczenie porządkujące, pozwalają na powiązanie licznych wątków teoretycznych zawartych w literaturze przedmiotu z resocjalizacją penitencjarną. Ostatecznie w odniesieniu do skazanych za znęcanie się nad rodziną posłużono się pojęciem wykolejenia społecznego, trafnie uzasadniając ten wybór. Charakterystyki skazanych uwzględniającej aspekty osobowościowe i behawioralne dokonano przywołując poglądy nestorów polskiej resocjalizacji - O. Lipkowskiego, J. Konopnickiego, C. Czapówa, B. Urbana oraz współczesnych badaczy podejmujących problematykę związków między agresją a przestępczością - m.in. Z. Bartkowicza. Jest to trafne wprowadzenie do głównego problemu (resocjalizacji skazanych za znęcanie się nad rodziną). W dalszej części omówiono zagadnienia związane z rodzicielstwem skazanych, umocowując je w regulacjach formalno-prawnych (powołano się na zapisy kodeksu karnego wykonawczego, reguły ONZ). Opisując formy kontaktów skazanych z rodziną uwzględniono najnowsze rozwiązania - tzw. wirtualne widzenia przy użyciu komunikatorów internetowych, co wskazuje na dobrą orientację Doktorantki w problematyce organizacji kary pozbawienia wolności. Dokonano również przeglądu programów resocjalizacyjnych realizowanych w polskim systemie penitencjarnym dedykowanych sprawcom przemocy w rodzinie.

Dokonany przez Doktorantkę przegląd piśmiennictwa, obejmujący opisy i analizy zmiennych i powiązanych z nimi zjawisk stanowi wyczerpujące podstawy teoretyczne dla przyjętych założeń naukowych i świadczy o wysokim poziomie wiedzy z zakresu problematyki poruszanej w dysertacji.

W rozdziale trzecim przedstawiono założenia metodologiczne badań własnych. Uzasadniono potrzebę realizacji planowanych badań odwołując się do statystyk

ukazujących skalę przestępczości w zakresie znęcania się nad rodziną oraz jej uwarunkowań podmiotowych (uzależnień, deficytów w rozwoju moralnym i społecznym). Wskazano potrzeby resocjalizacyjne sprawców przemocy oraz przeszkody natury organizacyjnej w objęciu ich stosowną terapią. Autorka słusznie upatruje możliwości podjęcia działań zaradczych wobec sygnalizowanych trudności w dostosowaniu oferty resocjalizacji penitencjarnej do istniejących potrzeb, co w omawianym przypadku oznacza zapewnienie w niej programów zakładających korektę postaw odpowiedzialnych za stosownie przemocy i zachowania agresywne. Efektywność programów edukacyjnych ukierunkowanych na rozwój podmiotowy w zakresie zaburzonych struktur osobowości, szczególnie poznawczych i emocjonalnych, została wielokrotnie potwierdzona empirycznie, i to właśnie z programami kognitywno-behawioralnymi wiąże się współcześnie największe nadzieje na powodzenie resocjalizacji. Należy zgodzić się z Autorką, że podstawą tworzonych programów resocjalizacyjnych powinny być rzetelne i szeroko zakrojone badania naukowe, zaś w przypadku programów ukierunkowanych na zapobieganie znęcaniu się nad rodziną niezbędną jest wieloaspektowa diagnoza uwarunkowań aktów przemocy. Otrzymane rezultaty badawcze dają podstawę do sformułowania przewidywań w zakresie związków pomiędzy poglądami pedagogicznymi rodzica a stosowaniem przemocy w wychowaniu, poszerzając tym samym dotychczasowy zakres zmiennych uwzględnianych w diagnozie przemocy rodzinnej.

Przeprowadzona analiza porównawcza dotyczyła poglądów reprezentowanych w dwóch grupach osadzonych: skazanych za znęcanie się nad rodziną oraz skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu. Wybór tej metody postępowania badawczego jest trafny i koresponduje z przyjętymi założeniami metodologicznymi. Zastosowane wystandaryzowanych narzędzi badawczych - Kwestionariusza dla Rodziców do Badania Postaw Rodzicielskich M. Ziemskiej i Inwentarza Psychologicznego Syndromu Agresji Z. Gasia jest uzasadniony merytorycznie. Na podkreślenie zasługuje fakt opracowania na potrzeby badań trzech narzędzi autorskich - Skali „Ideał Ojca i Męża/Partnera”, kwestionariusza przeznaczanego do badania poglądów dotyczących stosowania nagród i kar w wychowaniu oraz samooceny funkcjonowania w roli ojca i partnera. Skala spełnia podstawowe wymogi psychometryczne, zbadano rzetelność poszczególnych pozycji oraz poddano ją procedurom standaryzacyjnym. Konstrukcja narzędzi badawczych wskazuje na wysoką świadomość metodologiczną Doktorantki, staranność w ich opracowaniu oraz uniwersalność treści itemów czyni te narzędzia użytecznymi w badaniach różnych (innych niż docelowa) populacji.

Przy opisie, analizie i interpretacji zebranego materiału badawczego posłużono się wnioskowaniem statystycznym (rozdział IV). Dobór testów statystycznych i jego uzasadnienia wskazują na wysokie umiejętności w zakresie opracowywania danych empirycznych. Staranność i wnikliwość analiz materiału badawczego, o której świadczy choćby przeprowadzenie analiz czynnikowych, pozwoliło na optymalne wykorzystanie potencjału informacyjnego zastosowanych narzędzi badawczych.

Na etapie weryfikacji hipotez zgodnie z koncepcją badawczą zostały określone różnice między grupami w zakresie badanych zmiennych (postaw rodzicielskich, poglądów odnośnie stosowania nagród i kar w wychowaniu, postrzegania siebie w roli ojca i

partnera, nasileniu skłonności agresywnych). Wnioski i rekomendacje wyprowadzone z badań odznaczają się istotnymi walorami aplikacyjnymi dla resocjalizacji penitencjarnej. Ich treści korespondują z problematyką pracy i uzyskanymi wynikami.

Szczegółowość analiz i merytoryczny poziom interpretacji świadczą o wysokich kompetencjach Doktorantki w zakresie prowadzenia procesu badawczego, jednak występują też pewne mankamenty, których ukazanie jest powinnością recenzenta. Część argumentacji zawartej w omówieniu wyników badań nie ma w nich umocowania, na przykład na s. 149 w komentarzu do wyników uzyskanych w skali bezradności (kwestionariusz M. Ziemskiej) Autorka stwierdza: „Brak umiejętności radzenia sobie z dzieckiem i trudami wychowania często skutkuje stosowaniem kar cielesnych wobec dzieci”. Oczywiście wskazane jest aby w dyskusji wyników odwoływać się do teorii czy ustaleń empirycznych, jednak wówczas, bezwzględnie, należy wskazać źródła, czego zabrakło w podanym przykładzie. Analogiczne refleksje dotyczące nieuprawnionych wniosków nasuwają się przy lekturze implikacji praktycznych. Wątpliwości budzą szczególnie rekomendacje o charakterze metodycznym dotyczące form i metod oddziaływań penitencjarnych oferowanych sprawcom przemocy domowej (pkt 3, 5), bowiem ich zakres treściowy wykracza poza problematykę badań. Nie umniejszając ważności doboru adekwatnych metod należy rozważyć omówienie tej kwestii w części teoretycznej pracy.

Przyjęta perspektywa badawcza określa wartości poznawcze przedłożonej dysertacji, jej wkład w rozwój pedagogiki wyraża się w poszerzeniu katalogu zmiennych uwzględnianych w wyjaśnianiu uwarunkowań przemocy w rodzinie o poglądy wychowawcze agresorów. Z kolei, aplikacyjny charakter badań pozwolił na sformułowanie rekomendacji w zakresie resocjalizacji sprawców przemocy domowej, przyczyniając się tym samym do rozwoju pedagogiki resocjalizacyjnej.

Należy, także zaznaczyć trafność i zasadność wyboru tematu. Mimo dynamicznych w ostatnim czasie przemian społeczno-kulturowych, które przyczyniają się do wzrostu świadomości społecznej, a także powołania instytucji świadczących pomoc jej sprawcom zjawisko przemocy w rodzinie, nadal stanowi nierozwiązany problem społeczny. Badacze zwracają uwagę na utrzymujące się w polskim społeczeństwie przyzwolenie na stosowanie przemocy. Obraz ten ukazuje potrzeby w zakresie profilaktyki przemocy domowej, również skierowanej do skazanych za znęcanie się nad rodziną. Wiedza w zakresie uwarunkowań przemocy rodzinnej jest podstawą dla opracowywania strategii oddziaływań resocjalizacyjnych dla jej sprawców, stąd jej poszerzenie wnosi istotny wkład dla rozwoju pedagogiki resocjalizacyjnej.

Reasumując, należy podkreślić wysoki poziom naukowy (merytoryczny i metodologiczny) dysertacji. Doktorantka wykazała się pogłębioną wiedzą z zakresu pedagogiki resocjalizacyjnej i kompetencjami w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, oryginalność ujęcia badanego zjawiska oraz otrzymane rezultaty świadczą o dojrzałości badawczej. Praca zasługuje na wyróżnienie.

Wskazane zalety metodologiczne, merytoryczne i aplikacyjne pozwalają na stwierdzenie, że rozprawa doktorska mgr Agnieszki Wróbel-Chmiel pt. „Skazani za znęcanie się nad rodziną jako ojcowie. Studium pedagogiczne”, przygotowywana pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Bartkowicza oraz promotora pomocniczego dr. hab. Pawła Maciaszczyka stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, Autorka wykazała się wiedzą teoretyczną w zakresie pedagogiki. Przedłożona dysertacja spełnia wymogi określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r., poz.1789) w zw. z art.179 ust. 2 i 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające Ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz.1669), w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie Pani magister Agnieszki Wróbel-Chmiel do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Janina Florezyńska